

Journal of Islamic Propagation

Volume 3 ● No 8 ● Autumn & Winter 2023

An Explanation of the Necessities of School Propagators from the Perspective of the Qur'an and Hadiths

Afshin Salimi Vardanjani*

Abstract

In this study, via using the qualitative content analysis method and using library study tools, we are looking for an answer to the question that "what are the requirements for the cleric propagators of schools in the Holy Qur'an and the narratives of the Fourteen Infallibles (peace be upon them)?" The findings of the study suggest that in the Holy Qur'an and the narratives of the Fourteen Infallibles, the propagation of religion is entrusted to the prophets and the Fourteen Infallibles, and after them to people under the title of propagators. Clerics, as the main propagators of the divine religion, have been doing this for a long time. In this regard, considering the importance of adolescence as a critical period in a person's life, and the institution of school as one of the important factors influencing the socialization process of a person, it is an undeniable necessity to send clerics to schools in order to meet the religious needs of students by the trustees of propagation and with the cooperation of the Education Ministry of Iran. In Islamic sources, in order for the cleric propagators of schools to achieve the ideal result of propagation, requirements have been prescribed for them. These requirements are in four general axes: scientific requirements, belief and moral requirements, speech requirements and appearance requirements.

Keywords

Qur'anic teachings of propagation, Hadith teachings of propagation, cleric propagators of schools, propagation in schools.

* M.A in Political Sciences, Political Thought in Islam, Research Institute of Imam Khomeini and the Islamic Revolution of Iran. salimi8219@gmail.com

تبیین بایسته‌های مبلّغان مدارس از منظر قرآن و روایات

افشین سلیمی وردنجانی*

چکیده

در این پژوهش، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و بهره‌گیری از ابزار مطالعه کتابخانه‌ای، در پی پاسخ به این سؤال هستیم که در قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام، چه بایسته‌هایی برای مبلّغان روحانی مدارس بیان شده است؟ یافته‌های پژوهش، بیانگر آن است که در قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام، تبلیغ دین بر عهده پیامبران و معصومین علیهم‌السلام، و پس از آنان بر عهده افرادی تحت عنوان مبلّغ واگذار شده است. روحانیون به عنوان اصلی‌ترین مبلّغان دین الهی، از دیرباز به انجام این مهم پرداخته‌اند. بر همین اساس، با توجه به اهمیت دوران نوجوانی به عنوان یک مقطع حساس در زندگی فرد، و نهاد مدرسه به عنوان یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر فرآیند جامعه‌پذیری فرد، اعزام مبلّغان روحانی به مدارس به منظور تأمین نیازهای دینی دانش‌آموزان از سوی متولیان تبلیغی و با همکاری سازمان آموزش و پرورش، ضرورتی انکارناپذیر است. در منابع اسلامی برای آنکه مبلّغان روحانی مدارس به نتیجه مطلوب تبلیغ نایل آیند، بایسته‌هایی برای آنها تجویز شده است. این بایسته‌ها در چهار محور کلی: بایسته‌های علمی، بایسته‌های اعتقادی و اخلاقی، بایسته‌های گفتاری و بایسته‌های ظاهری، قابل شمارش است.

کلیدواژه‌گان: آموزه‌های قرآنی تبلیغ، آموزه‌های حدیثی تبلیغ، مبلّغان روحانی مدارس، تبلیغ در مدرسه.

مقدمه

با توجه به اهمیت دوران نوجوانی به عنوان یک مقطع حساس در زندگی فرد، و نهاد مدرسه به عنوان یکی از نهادهای مؤثر در جامعه‌پذیری فرد، اعزام مبلغان روحانی به مدارس در راستای تأمین نیازهای دینی و مشاوره‌ای دانش‌آموزان از سوی متولیان تبلیغی و با همکاری سازمان آموزش و پرورش صورت گرفته است. توجه به این نکته، ضروری است که اگرچه روحانیون مبلغ در مدارس با قشرهای دیگری همچون: معلمان، مسئولان مدرسه و والدین دانش‌آموزان نیز در ارتباط هستند، اما چون از یک سو، هدف اصلی تبلیغ دانش‌آموزان هستند و از سوی دیگر، بخش عمده مخاطبان آنها را دانش‌آموزان تشکیل می‌دهند و عمده وقت مبلغان با آنها سپری می‌شود، در این پژوهش جامعه هدف مبلغان روحانی در مدارس، دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است. در پژوهش حاضر، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و بهره‌مندی از ابزار مطالعه کتابخانه‌ای، تلاش شده است این فرضیه اثبات شود که در منابع اسلامی اصول و بایسته‌هایی برای تبلیغ مبلغان روحانی در مدارس بیان شده و این بایسته‌ها به نحوی است که اگر درست اجرا گردند، تبلیغ به کامل‌ترین صورت سامان می‌یابد و به عالی‌ترین هدف خود نایل می‌آید. بنابراین، پس از ارائه تعریف تبلیغ و مبلغ، بایسته‌هایی را که توسط مبلغان روحانی در مدارس باید رعایت شود، بر اساس آموزه‌های قرآنی، روایی و سیره معصومین علیهم‌السلام شماره و تبیین می‌کنیم.

پیشینه پژوهش

طبق جست‌وجو در میان منابع، تاکنون پژوهشی با عنوان پژوهش حاضر انجام نشده است؛ اما آثار نیمه‌مرتبط و نزدیک به عنوان پژوهش حاضر با عناوین ذیل وجود دارد:

«تبلیغ و مبلغ» (موحدی‌نژاد، ۱۳۹۶)؛ «مبلغ موفق: ویژگی‌های روان‌شناختی و ابزار سنجش آن بر اساس آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام» (جوانشیر، ۱۴۰۰)؛ «تبلیغ بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ» (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۹۴)؛ «تأثیرات شخصیت علمی و معنوی مبلغ بر فرآیند و برآیند تبلیغ از منظر آیات و روایات» (موسوی، ۱۳۹۸)؛ «بررسی تأثیر عملکرد مبلغان روحانی مدارس بر نحوه نگرش دانش‌آموزان نسبت به روحانیت» (اسداللهی، ۱۳۹۲)؛ «آسیب‌شناسی تبلیغ دینی از دیدگاه دانش‌آموزان پایه اول و دوم متوسطه شهر کرمان» (مهدی‌زاده، ۱۳۸۶)؛ «مستندات و بایسته‌های

تبلیغ در قرآن کریم (توفیقی‌پور، ۱۴۰۰)؛ «شاخصه‌های تبلیغ دینی در سیره پیامبران و اهل بیت علیهم‌السلام» (قنبری، ۱۳۹۹)؛ و... .

هریک از پژوهش‌های فوق، از زوایای خاصی به بررسی مسئله تبلیغ و بایسته‌های مبلغان پرداخته‌اند. تفاوت پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌های مشابه و نزدیک به این عنوان، آن است که این پژوهش سعی دارد بایسته‌های مبلغان روحانی مدارس را از منابع قرآنی و روایی استنباط و شماره کند.

تعریف تبلیغ و مبلغ

«تبلیغ» در لغت، در اصل از ریشه «بَلَّغَ» به معنای رسانیدن است. بلوغ و تبلیغ، رسیدن به پایان مقصد از حیث مکان یا زمان و یا هر امر دیگر است و چه بسا برای نزدیک شدن به مقصد، این تعبیر به کار رود؛ هرچند به آن نرسد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۱۴۴). در اصطلاح، «تبلیغ، از ابلاغ است و ابلاغ، رساندن یک فکر یا پیام است؛ یعنی در مورد رسانیدن چیزی به فکر، روح، ضمیر و قلب کسی به کار می‌رود. لذا محتوای ابلاغ نمی‌تواند یک امر مادی و جسمانی باشد؛ حتماً یک امر معنوی و روحی است، یک فکر و یک احساس است. مسئله تبلیغ، به همان معنای صحیح و واقعی، رساندن و شناساندن یک پیام دینی به مردم، آگاه ساختن مردم به یک پیام دینی و معتقد کردن و جلب نظرهای مردم به یک پیام دینی است» (مطهری، ۱۳۷۲، ج ۱، ۱۸۹-۱۹۱).

واژه «مبلغ» در لغت، به معنای رساننده و کسی است که حکم، امر یا پیامی را به دیگران می‌رساند و ابلاغ می‌کند (روحی، ۱۳۸۵، ص ۹۰۲). مقصود از مبلغ روحانی نیز آن مبلغی است که در حوزه علمیه مشغول به فراگیری علوم دینی است.

بایسته‌های مبلغان روحانی مدارس

در آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام برای آنکه تبلیغ به نتیجه و هدف اصلی خود نایل شود، اصول و بایسته‌هایی برای آن مطرح شده است. مهم‌ترین این بایسته‌ها عبارت‌اند از:

الف. بایسته‌های علمی و مهارتی

تبلیغ دین، یک فرآیند بسیار مهم، پیچیده و دقیقی است که نیاز به تخصص و مهارت در علوم

مختلف دارد. این، بدان معناست که مبلّغ دینی علاوه بر تخصص در علوم دینی، باید در علوم دیگر هم در حدّ نیاز تبلیغ تخصص بیابد و مهارت‌های مرتبط با آن علوم را فراگیرد. مهم‌ترین بایسته‌های علمی که از سوی یک مبلّغ روحانی مدرسه باید رعایت شود، تحت دو عنوان تخصص در علوم دینی و یادگیری علوم و ابزارهای تبلیغی قابل شمارش است.

۱. تسلط بر علوم دینی

یکی از مهم‌ترین عواملی که اعتبار فرستنده پیام را افزایش می‌دهد، مهارت‌های علمی و میزان دانش اوست. انسان به طور طبیعی برای افرادی که در حیطه کاری خود تخصص و دانش لازم دارند، احترام و اعتبار خاصی قائل است و سعی می‌کند از نظرات کارشناسی آنها در آن زمینه خاص استفاده کند؛ برعکس، افرادی که در باره موضوعاتی که تخصص ندارند، اظهارنظر می‌کنند، اعتماد مخاطبان از آنها سلب می‌شود. بر همین اساس، تسلط علمی مبلّغ علاوه بر اینکه بر اعتبار مبلّغ می‌افزاید، به او کمک می‌کند تا پیام دین را به‌درستی منتقل کند. در قرآن کریم پروردگار شرط تبلیغ و بیان آموزه‌های دینی را ابتدا مجهز شدن خود مبلّغ به علوم دینی و سپس بیان آن برای دیگران دانسته، می‌فرماید:

«شایسته نیست مؤمنان همگی [به‌سوی میدان جهاد] کوچ کنند؛ چرا از هر گروهی از آنان، طایفه‌ای کوچ نمی‌کند [و طایفه‌ای در مدینه بماند] تا در دین [و معارف و احکام اسلام] آگاهی یابند و به هنگام بازگشت به‌سوی قوم خود، آنها را بیم دهند؟ شاید [از مخالفت فرمان پروردگار] بترسند و خودداری کنند»^۱ (توبه، آیه ۱۲۲).

همچنین در آیه ۱۰۸ سوره یوسف، خداوند دعوت به کسب آگاهی و دانش می‌کند و این، بدان معناست که مردم باید با آگاهی و دانش به سوی حق دعوت شوند. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله طی درخواستی از پروردگار خویش می‌خواهد که علم و دانش او را افزون گرداند^۲ (طه، آیه ۱۱۴). اهمیت علم‌آموزی و تخصص مبلّغ در علوم دینی، در روایات معصومین علیهم السلام نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در روایتی، پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «کسی که برای مردم بدون علم و

۱. «وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.»

۲. «قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا.»

آگاهی فتوا دهد، خرابکاری‌اش در دین بیشتر از اصلاحش می‌باشد»^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۱۲۱).

با توجه به آنکه فلسفه استفاده از مبلغان روحانی در مدارس، انتقال مفاهیم دینی به دانش‌آموزان است، بر همین اساس، روحانیون مبلغ مکلف به یادگیری و تسلط بر علوم اسلامی همچون شناخت مبانی اعتقادی اسلام و توانایی دفاع از آن، آشنایی با قرائت قرآن، ترجمه و تفسیر آیات، آشنایی با تاریخ اسلام، به‌خصوص تاریخ زندگانی پیامبر ﷺ و معصومین علیهم‌السلام، آشنایی با احکام مبتلابه دانش‌آموزان و آشنایی با احادیث در حد نیاز کار تبلیغی می‌باشند.

۲. یادگیری علوم و مهارت‌های مرتبط با تبلیغ

روحانیت بر اساس اعتقاد به عدم جدایی دین از سیاست، نظامی سیاسی به نام «جمهوری اسلامی» را مستقر ساخت و فقط به دادن رساله عملیه اکتفا نکرد؛ هم توضیح المسائل مؤمنان را تهیه نمود و هم قانون اساسی شهروندان را. با روی کار آمدن حکومت دینی، عملاً مطالبه‌های دینی و سیاسی با مطالبه‌های اجتماعی و اقتصادی پیوند می‌خورد. در این صورت، متولیان حکومت اسلامی، یعنی روحانیت باید پاسخگو باشند. این مطالبات در مورد دانش‌آموزان و محیط مدرسه نیز کاملاً صادق است. امروزه تبلیغات کذب دشمن از یک‌سو، و ذهن خلاق دانش‌آموز باعث شده است تا نوجوانان و محصلان با شبهات و سؤالات متعددی در خصوص مسائل اجتماعی و سیاسی مواجه شوند. بر همین مبنا، مبلغان به آگاهی از جریان‌های سیاسی و اجتماعی کشور مکلف هستند. مقام معظم رهبری دامت‌برکاته در باره اهمیت و ضرورت آگاهی روحانیون از شرایط سیاسی و اجتماعی می‌فرماید:

«اگر اعلم علما هم باشید، [اما] زمانتان را نشناسید، نمی‌توانید برای جامعه اسلامی امروز مفید واقع بشوید...؛ [اینکه] ندانیم استکبار چه کار می‌خواهد بکند، ندانیم دشمن‌ها چه کسانی هستند و از کجاها نفوذ می‌کنند و دشمنی می‌کنند، ندانیم در جامعه‌مان چه می‌گذرد و مشکلات چه چیزهایی است و برای علاجش چه کار باید کرد. بصیرت و علم به زمان، برای یک عالم لازم است...؛ از یک اعلم‌العلماء که می‌خواهد برای مردم بساط افتاء و مانند اینها را

۱. «مَنْ أَعْتَى النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُهُ مِنَ الدِّينِ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُهُ.»

بگستراند تا آن عالمی که در یک محله‌ای می‌خواهد برای چند نفر تعلیم احکام دینی بکند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مدرسان و طلاب حوزه‌های علمیه مشهد، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰).

شهید مطهری نیز معتقد است که روحانی، اول باید اسلام را بشناسد و علم و اطلاعاتش به مبانی دین کافی و جامع باشد. سپس، جامعه را به خوبی بشناسد و به اوضاع دنیا آگاه باشد؛ یعنی بفهمد در دنیا چه می‌گذرد و مصلحت جامعه اسلامی در برابر جریان‌های موجود دنیا چه چیزی را اقتضا می‌کند (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۲۶۵).

نکته مهم دیگر، واقعیت رشد و گسترش وسایل ارتباط جمعی و فضای مجازی و بهره‌گیری دشمنان از این فضا برای نابودی باورها و اهانت به مقدسات مذهبی است که باید از سوی سامانه تبلیغ دینی و مبلغان در همه سطوح و از جمله روحانیون مبلغ در مدارس، مورد توجه و تأمل قرار گیرد. از نکاتی که قرآن کریم به آن توجه نموده، استفاده از امکانات مختلف برای مقابله با دشمنان است: «و برای آمادگی مقابله با دشمنان، هر چه می‌توانید از نیرو و امکانات فراهم کنید»^۱ (انفال، آیه ۶۰). در حقیقت، این آیه به آماده‌باش همه‌جانبه مسلمانان در برابر دشمنان و تهیه هر نوع سلاح، امکانات، وسایل و شیوه‌های تبلیغی، حتی شعار و سرود را دستور می‌دهد که رعایت این دستورات، سبب هراس کفار از نیروی رزمی مسلمانان می‌شود (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۳۴۵).

در اندیشه مقام معظم رهبری علیه‌السلام استفاده از همه امکانات موجود، از جمله فضای مجازی توسط مبلغان برای درهم‌شکستن نقشه‌های شوم دشمنان و روشنگری و هدایت مردم، لازم و ضروری است. رهبر انقلاب در بیاناتی فضای مجازی را فضای حقیقی دانسته‌اند (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار طلاب حوزه‌های علمیه استان تهران، ۱۳۹۶/۶/۶). ایشان قائل‌اند که این فضا تحولات بزرگی را در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و دفاعی در عرصه ملی و بین‌المللی در جهان ایجاد کرده است (بیانات مقام معظم رهبری مقام معظم رهبری در حکم انتصاب اعضای شورای عالی فضای مجازی، ۱۳۹۴/۶/۱۴). بر همین اساس، ایشان معتقد است که مبلغان علاوه بر شیوه سنتی تبلیغ، باید به فضای مجازی توجه خاص داشته باشند؛ زیرا مخاطبان بسیاری دارد و از سویی، برای دفاع از ارزش‌های دینی و انقلابی لازم است از شبهه‌هایی که در

۱. «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ.»

فضای مجازی علیه مقدسات دینی ما انجام می‌شود، اطلاع پیدا کنیم و به آنها پاسخ دهیم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مدیران و اساتید موسسه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۶/۳/۱). ایشان در جای دیگر در اهمیت فضای مجازی در تبیین معارف اسلامی و انقلابی و لزوم بهره‌گیری روحانیون از آن در راستای رساندن معارف الهی به گوش مخاطبان در سطح گسترده می‌فرماید: «ابزارهای تسهیل‌کننده، مثل رایانه‌ها و ارتباطات اینترنتی و فضای مجازی و سایبری، الآن در اختیار شما روحانیون است. اگر بتوانید اینها را یاد بگیرید، می‌توانید یک کلمه حرف درست خودتان را به هزاران مستمعی که آنها را نمی‌شناسید، برسانید» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار روحانیون استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۱۹).

از دیگر علومی که یک مبلّغی که در محیط مدرسه به تبلیغ مشغول است، باید در حدّ نیاز خود از آن بهره بگیرد، آشنایی با علم روان‌شناسی به منظور شناخت مخاطب خود و آگاهی از باورها و دل‌بستگی‌های دانش‌آموزان است. روحانیون مبلّغ بایسته است با آگاهی از این علم و سطح‌بندی دانش‌آموزان، متناسب با فهم و درک هر کدام، با آنها سخن بگویند. مهارت مهم دیگری که روحانیت مکلف به یادگیری آن است، آشنایی با فنون سخنوری و سخنرانی به منظور نفوذ کلام در دانش‌آموزان است.

ب. بایسته‌های اعتقادی و اخلاقی

داشتن اعتقادی راسخ و پایبندی به اصول اخلاقی، از مهم‌ترین دستورات دین مبین اسلام به مبلّغان است. بدیهی است که چنانچه مبلّغان مدارس دارای عالی‌ترین سطوح علمی باشند، اما اصول اخلاقی را رعایت نکنند، در دستیابی به اهداف خود ناکام و یا به نتیجه حداقلی خواهند رسید. مهم‌ترین بایسته‌های اعتقادی و اخلاقی مبلّغان روحانی مدارس عبارت‌اند از:

۱. اخلاص

در منابع اسلامی، رمز موفقیت در همه امور، اخلاص و داشتن انگیزه الهی معرفی شده است. قرآن کریم می‌فرماید: «آنان که ایمان آوردند و هجرت کردند و با اموال و جان‌هایشان در راه خدا جهاد نمودند، مقامشان نزد خدا برتر است و آنها پیروز و رستگارند»^۱ (توبه، آیه ۲۰). در روایات

۱. «الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ.»

اسلامی نیز بر این مهم تأکید فراوان شده است؛ چنان‌که امیر مؤمنان، علی علیه السلام آخرین مرحله یقین را اخلاص معرفی می‌کند^۱ (لیثی الواسطی، ۱۳۷۶، ص ۳۴۷). در روایت دیگر، حضرت علیه السلام بهترین کار را عملی می‌داند که با اخلاص و برای رضای خدا انجام پذیرفته است^۲ (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۱۹۱).

روحانیونی که به امر تبلیغ در مدارس مشغول‌اند، باید همیشه این نکته را به خاطر داشته باشند که تبلیغ دین و معارف الهی، از مصادیق جهاد در راه خداست و با داشتن اخلاص، انگیزه الهی و احساس تکلیف، به نتیجه غایی خود می‌رسد و موجب پیروزی و سعادت انسان و هدایت جامعه مخاطب می‌شود. مقام معظم رهبری دامنه العالی نیز در یک توصیه عمومی به همه مبلغان در تمام سطوح تبلیغی بر این نکته تأکید دارند که شرط اصلی تبلیغ، اخلاص است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۳).

۲. ادب و مهربانی

یکی از صفات مبلغان روحانی در مدارس، مهربانی با مخاطبان خود است که بنا بر فرمایش پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیمی از دین است^۳ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۱، ص ۳۹۲). از دیگر صفات مبلغ، داشتن ادب است که بنا به فرمایش امام علی علیه السلام برترین شرافت است^۴ (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۱۸۸). قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: «با حکمت و اندرز نیکو، به راه پروردگارت دعوت نما»^۵ (نحل، آیه ۱۲۵). همچنین، قرآن کریم به پیامبر صلی الله علیه و آله سفارش می‌کند که اصول اخلاقی و ادب را حتی در برخورد با مخالفان و جاهلان نیز مراعات کند: «با آنها مدارا کن و عذرشان را بپذیر و به نیکی‌ها دعوت نما و از جاهلان روی بگردان [و با آنان ستیزه مکن]»^۶ (اعراف، آیه ۱۹۹). در آیات مصحف شریف، راز موفقیت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در توسعه و بسط دین، مهربانی ایشان معرفی شده است (آل عمران، آیه ۱۵۹). در روایات اسلامی نیز بر این معنا تأکید

۱. «غَايَةُ الْيَقِينِ الْإِخْلَاصُ.»

۲. «أَفْضَلُ الْعَمَلِ مَا أُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ.»

۳. «التَّوَدُّدُ بَصْفُ الدِّينِ.»

۴. «أَفْضَلُ الشَّرَفِ الْأَدَبُ.»

۵. «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ.»

۶. «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ.»

شده که هدایت‌کننده و تبیین‌گر، باید در برخورد اجتماعی، خوش اخلاق و کلامش نرم و لین باشد. پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هنگامی که معاذ را به یمین فرستاد فرمود: «کتاب خدا را به آنان بیاموز و ایشان را با اخلاق شایسته، خوب تربیت کن»^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴، ص ۱۲۷).

۳. شرح صدر و بردباری

صبر و بردباری، لازمه کار تبلیغ است. زمانی که حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام در وادی طور به پیامبری مبعوث شد و ندا رسید که از این به بعد، رسول ما هستی، یعنی مبلّغ خدا هستی و پیام ما را باید به فرعون و فرعونیان برسانی، حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام از خداوند درخواست شرح صدر نمود^۲ (طه، آیه ۲۵). قرآن کریم پیامبرانی مانند: حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام، حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَام، حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام و حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَام را به عنوان قهرمانان صبر و استقامت در راه تبلیغ و تبیین دین معرفی می‌کند و به پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیز دستور می‌دهد: «صبر و استقامت پیشه کن؛ آن‌گونه که پیامبران اولوالعزم شکیبایی کردند»^۳ (احقاف، آیه ۳۵). در روایات معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام نیز صبر به عنوان یک فضیلت و بایسته مبلّغ دین برای نایل شدن به هدف معرفی شده است؛ چنان‌که حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «صبر، کلید رسیدن و کامیابی، سرانجام شکیبایی است»^۴ (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴، ص ۲۰۷).

مبلّغ معارف دینی نیز باید به تأسی از پیامبران الهی و معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام در کارش صبر و استقامت داشته باشد. اگر روحانیون فعال در امر تبلیغ در مدارس از موهبت صبر و بردباری برخوردار باشند، خشونت و بی ادبی احتمالی مخاطبان ناآگاه، آنها را آزرده خاطر نمی‌کند و بامتانّت به اشکال‌ها و ایرادهای دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند.

۴. تأیید گفتار مبلّغ با اعمالش

بدون شک، بهترین شیوه تبلیغ، تبلیغ عملی است. در آیات متعددی، قرآن کریم توأم بودن ایمان و عمل صالح را به مؤمنان تذکر داده و عمل صالح را موجب سعادت و نجات انسان‌ها می‌داند

۱. «عَلَّمَهُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَأَحْسِنَ أَدَبَهُمْ عَلَى الْأَخْلَاقِ الصَّالِحَةِ.»

۲. «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي.»

۳. «فَأَصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ.»

۴. «الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الدَّرَكِ وَالنَّجْحُ عَقْبَى مَنْ صَبَرَ.»

غافر، آیه ۴۰؛ مریم، آیه ۶۰؛ کهف، آیه ۸۸؛ بقره، آیه ۶۲). همچنین، پروردگار متعال در نهی سخن و گفتار بدون عمل می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چرا سخنی می‌گویید که عمل نمی‌کنید؟ نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگویید که عمل نمی‌کنید»^۱ (صف، آیه ۲). در روایات اسلامی نیز بر این موضوع تأکید رفته است؛ چنان‌که امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «وقتی عالم به علمش عمل نکند، موعظه‌اش از دل‌ها می‌لغزد؛ چنان‌که باران بر سنگ صاف می‌لغزد»^۲ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۴۴). همچنین، حضرت علیه السلام در روایتی دیگر می‌فرماید: «هراندازه که دلتان می‌خواهد، بیاموزید؛ اما بدانید که تا به علم خود عمل نکنید، خداوند هرگز از آن علم به شما سودی نمی‌رساند؛ زیرا علما به عمل کردن اهتمام می‌ورزند و نادانان به روایت کردن»^۳ (دیلمی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۱۴).

روحانیون مبلغ در مدارس، باید به این نکته توجه کنند که بخشی از دانش‌آموزان آنها را به عنوان الگو انتخاب می‌نمایند و گفته‌های آنها را به جان می‌خرند و از اعمال آنان تقلید می‌کنند. اگر دانش‌آموزان دستورعمل‌های دینی را در رفتار و عمل مبلغ ببینند، به نیت خیرخواهی وی واقف شده و آنان نیز به حرف و عمل وی اقتدا می‌کنند؛ اما چنانچه دانش‌آموزان مبلغ را بدون عمل ببینند و یا تناقضی میان گفتار و کردار او مشاهده کنند، علاوه بر آنکه گفته‌هایش برای آنها تأثیر خود را از دست می‌دهد، بلکه این رفتار وی موجب بدبینی به دین و سایر مبلغان دینی نیز خواهد شد. بر همین اساس، آنان مکلف به هماهنگی سخن با اعمال و رفتار خود هستند؛ چنان‌که مقام معظم رهبری علیه السلام می‌فرماید:

«مبلغ دین و مبین معارف دینی، باید به زبان اکتفا نکند؛ بلکه عمل او هم باید ایمان و اخلاص و صفایش را در بیان این حقیقت برای مخاطب ثابت کند و نشان دهد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۴/۱۰/۲۷).

۵. انتقادپذیری و احترام به نظر مخاطب

بنا به تصریح قرآن کریم، انسان با وجود نفس اماره، همیشه در معرض لغزش و خطا قرار دارد

۱. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ.»

۲. «إِنَّ الْعَالِمَ إِذَا لَمْ يَعْمَلْ بِعِلْمِهِ زَلَّتْ مَوْعِظَتُهُ عَنِ الْقُلُوبِ كَمَا يَزُلُّ الْمَطَرُ عَنِ الصَّفَا.»

۳. «تَعَلَّمُوا مَا شِئْتُمْ أَنْ تَعَلَّمُوا فَإِنَّكُمْ لَنْ تَنْتَفِعُوا بِهِ حَتَّى تَعْمَلُوا بِهِ وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ هِمَّتُهُمُ الرَّعَايَةُ وَإِنَّ السُّفَهَاءَ هِمَّتُهُمُ الرِّوَايَةُ.»

(یوسف، آیه ۵۳). گاهی لغزش‌ها به‌گونه‌ای هستند که دیگران پیش از خود انسان، متوجه آن می‌شوند و چنانچه انسان هر از چندگاهی در مسیر زندگی، خود را از زاویه دید دیگران ملاحظه کند، بهتر به لغزش‌ها و اشتباهات خود پی می‌برد و اگر به فکر سعادت باشد، بهتر می‌تواند به اصلاح اعمال خویش بپردازد. در آموزه‌های دینی، به مقوله نقد و نقدپذیری، اهمیت فراوانی داده شده است. واژه‌های: نصیحت، تذکر، موعظه، استماع قول، اتباع احسن، توأسی به حق، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، هر یک به‌گونه‌ای، اهمیت و جایگاه نقد و نقدپذیری را بیان می‌کنند. قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: «پس، بندگان مرا بشارت ده؛ همان کسانی که سخنان را می‌شنوند و از نیکوترین آنها پیروی می‌کنند»^۱ (زمر، آیه ۱۷-۱۸). ارزش انتقاد سازنده و نصیحت مشفقانه، به حدی است که امام علی علیه السلام آن را از جمله حقوق حاکم اسلامی بر مردم می‌داند (نهج البلاغه، خطبه ۳۴). در روایتی از امام صادق علیه السلام نیز می‌خوانیم: «محبوب‌ترین برادرانم نزد من، کسی است که عیب‌هایم را به من هدیه کند»^۲ (قمی، ۱۴۱۴، ج ۶، ص ۵۶۹).

مبلغان مدارس با آگاهی از عدم معصومیت خود و احتمال بروز لغزش و اشتباه در گفتار و اعمالش، باید این اجازه را به دانش‌آموزان بدهد که عیب‌ها و کاستی‌های رفتار و گفتارش را به او گوشزد کنند. مبلّغ باید در نهایتِ متانت و بدون برآشفستگی، به قول و نظر دانش‌آموزان توجه کند. اگر آن انتقاد صحیح بود، رفتار و گفتار خود را اصلاح کند و اگر منتقد در بیان انتقاد خود دچار اشتباه شده، خلاف آن را برای وی بیان کند. این امر، موجب صمیمیت و بالا رفتن اعتماد دانش‌آموزان به مبلّغ می‌شود.

۶. ساده‌زیستی و قناعت

ساده‌زیستی و قناعت، یکی از ارزشمندترین صفات و فضایل اخلاقی است که اهمیت آن، در آموزه‌های قرآنی و روایی مشهود است. در اهمیت این مقوله ارزشمند، همین بس که همه پیامبران الهی از آدم تا خاتم، به آن متصف بودند. قرآن کریم خطاب به پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: «بگو من برای دعوت نبوت هیچ پاداشی از شما نمی‌طلبم و من از متکلفان نیستم»^۳

۱. «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ.»

۲. «أَحَبُّ إِخْوَانِي إِلَيَّ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ غَيُوبِي.»

۳. «قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ.»

(ص، آیه ۸۶). در سیره معصومین علیهم‌السلام نیز افراد ساده‌زیست و قناعت‌پیشه، مورد ستایش و تمجید واقع شده‌اند؛ چنان‌که امیر مؤمنان علیه‌السلام در باره صعصعه بن صوحان می‌فرماید: «همانا دانسته‌ام که تو یآوری نیکو و کم‌هزینه‌ای»^۱ (احمدی میانجی، ۱۴۲۶، ج ۱، ص ۳۹۳).

در جملات بزرگان دین نیز این صفت مهم به مبلغان روحانی در همه حوزه‌ها از جمله مبلغان روحانی مدارس، توصیه شده است. امام خمینی رحمه‌الله در مورد ساده‌زیستی مبلغان می‌فرماید:

«من متواضعانه و به عنوان یک پدر پیر، از همه فرزندان و عزیزان روحانی خود می‌خواهم که از زی طلبگی خارج نشوند و از گرایش به تجملات و زرق و برق دنیا که دون شأن روحانیت و اعتبار نظام جمهوری اسلامی ایران است، پرهیز کنند و برحذر باشند که هیچ آفت و خطری برای روحانیت و برای دنیا و آخرت آنان بالاتر از توجه به رفاه و حرکت در مسیر دنیا نیست» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۳۴۲).

مقام معظم رهبری رحمته‌الله نیز بر این نکته توجه خاصی نموده، می‌فرماید:

«مبلغان ما که به اطراف کشور اعزام می‌کنیم، مبلغانی باشند که به شکل مردم باشند... در حدّ وضع مردم باشند؛ یعنی اگر مبلغ اعزام می‌کنیم، مثلاً ناگهان با هلیکوپتر وارد فلان شهر کوچک نشود که بخواهد سخنرانی بکند. این، فایده ندارد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۱۵۲).

ج. بایسته‌های گفتاری

در آموزه‌های دینی، بایسته‌هایی نیز برای گفتار بیان شده است. این، بدان معناست که افراد اجازه ندارند هر مطلبی را بر زبان آورند. بدیهی است که این مطلب در باره مبلغ دینی که وظیفه تبلیغ و انتقال مفاهیم الهی را دارد، بیشتر صدق می‌کند. مهم‌ترین بایسته‌های گفتاری مبلغان روحانی در مدارس، عبارت‌اند از:

۱. بیان مستدل و عقلانی

سخنان مبلغ باید مستدل، صادق، منطقی، محکم و استوار باشد. قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! تقوای الهی پیشه کنید و سخن حق بگویید»^۲ (احزاب، آیه ۷۰). در

۱. «إِنَّكَ مَا عَلِمْتُ حَسَنَ الْمَعُونَةِ خَفِيفَ الْمُؤْنَةِ.»

۲. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا.»

تعریف قول سدید آمده است: «قول سدید»، سخنی است که در آن سستی و لغو و دروغ و نفاق نباشد؛ سخنی که همچون سدی محکم، جلوی شک و شبهه و فساد را بگیرد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۴۰۹). در آیات دیگری از قرآن کریم، خداوند متعال مسلمانان را از بیان سخنان لغو (فرقان، آیه ۲۵)، غیبت (حجرات، آیه ۱۲)، سخنان فریبنده و بی‌اساس (انعام، آیه ۱۱۲)، استهزا و عیب‌جویی (حجرات، آیه ۱۱)، دروغ گفتن (نور، آیه ۷؛ زمر، آیه ۳)؛ بدگویی و دشنام دادن (انعام، آیه ۱۰۸) و سایر رذایل اخلاقی در سخن، نهی می‌کند.

رهبر انقلاب نیز در همین زمینه می‌فرماید:

«مبلّغ باید با اندیشه ناب اسلامی از بهترینش، مستدل‌ترینش و قوی‌ترینش مجهز باشد. یک نفر مثل شهید مطهری، یک جامعه دانشگاهی را در مقابل خود به قبول و اذعان و تسلیم وامی داشت. در همان دانشکده‌ای که آن بزرگوار تدریس می‌کرد، کسانی بودند که به طور صریح، ضدّ دین تبلیغات می‌کردند و درس می‌گفتند. آن بزرگوار نرفت با آنها دعوا کند و دست‌به‌یقه شود. حرف زد، فکر داد، حقایق را گفت، از ذهنیت صحیح استفاده نمود و فضا را قبضه کرد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۲/۳/۲۶).

همچنین ایشان در جای دیگری می‌فرماید:

«این طلبه شما که به آنجا (تبلیغ) می‌رود، ... علاوه بر اخلاق خوب، باید عقل و تدبیر هم داشته باشد. اگر کسی رفت و عالم و متدین بود، اما عاقل نبود و در آنجا سفاهت به خرج داد، مشکلات زیادی به وجود می‌آورد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۱۱۸).

گاهی مبلّغ مذهبی در مدارس، با وجود علم و تسلط زیاد، سخن یا مطلبی را بیان می‌کند که باعث ایجاد نفاق می‌شود. همچنین، گاهی مبلّغ راجع به موضوعی مطلبی بر زبان می‌آورد که در آن، تهمت و یا غیبت افرادی و یا شبهاتی مطرح می‌شود؛ درحالی‌که سخنانی که هنگام وعظ و یا ارتباطات فردی بر زبان مبلّغ روحانی مدارس جاری می‌شود، باید از هرگونه لغو، فساد، تهمت، غیبت، دروغ و بدزبانی عاری بوده، مصداق قول سدید یا محکم باشد.

۲. ارائه الگوهای دینی در سخنان

یکی از روش‌های تبلیغی که از نظر روانی می‌تواند تأثیر بسیاری بر مخاطب داشته باشد، روش اسوه‌سازی و معرفی الگوست. بر همین اساس، از جمله نکاتی که مبلّغان باید به آن توجه نمایند، معرفی شخصیت الگو در زندگی برای دانش‌آموزان است. در این روش، مبلّغ می‌تواند

واقعیت را عینیت بخشد. این روش، در قرآن کریم مورد توجه قرار گرفته است. پروردگار حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام و کسانی را که با او همراه هستند، به عنوان الگو و سرمشق توحید معرفی می‌کند (ممتحنه، آیه ۴). همچنین، در باره پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «قطعاً برای شما در اقتدا به رسول خدا سرمشقی نیکوست»^۱ (احزاب، آیه ۲۱). در روایات اسلامی نیز اهمیت الگو و الگوپذیری مورد تأکید واقع شده است؛ چنان‌که امیر مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام در خطبه قاصعه، پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را الگو و اسوه خود معرفی نموده و از پیروان نیز می‌خواهد که ایشان را به عنوان الگوی زندگی خود قرار دهند^۲ (طبرسی، ۱۴۱۲، ص ۹).

اهمیت این موضوع، زمانی روشن می‌شود که ما بدانیم در عصر انقلاب ارتباطات و فناوری قرار گرفته‌ایم؛ عصری که در آن، نظریه دهکده جهانی مک لوهان تحقق یافته است. از نتایج دهکده جهانی، کوچک شدن دنیا و پیدایش همسایگی در بین ملت‌ها، همانند همسایه‌های دیواربه‌دیوار است. در این دهکده جهانی، از یک سو به علت تماس مستقیم و غیرمستقیم افراد جوامع مختلف، انسان‌ها به‌سادگی در برابر الگوهای فرهنگی مختلف قرار می‌گیرند و از سوی دیگر، در عصر انقلاب ارتباطات و حاکمیت ماهواره، قدرت‌های برتر اقتصادی و تکنولوژی، سعی دارند فرهنگ خود را به سراسر دنیا انتقال دهند (واحدی و محمدی آریا، ۱۳۹۱، ص ۹۸). نمونه بارز این مدعا، تلاش‌های غرب برای تسخیر و یکسان‌سازی فرهنگ جهان با فرهنگ خود است. غرب از دیرباز در پی انتقال فرهنگ خود به سایر نقاط جهان بوده و امروزه نیز تلاش مضاعفی در انتقال فرهنگ خود می‌کند. یکی از مهم‌ترین راهکارهای غرب برای انتقال فرهنگ خویش، الگوسازی و معرفی الگوهای خود به جوانان و نوجوانان است. در این بین، یکی از مهم‌ترین اقشار تأثیرپذیر، محصلان و نوجوانان دانش‌آموز هستند. بر همین اساس، روحانیون مبلغ در مدارس باید نهایت اهمیت خود را در معرفی الگوهای صحیح به دانش‌آموزان به‌کارگیرند.

۳. امیدبخشی

یکی از مهم‌ترین وجوه دین مبین اسلام، امید و امیدآفرینی آن است. در جهان‌بینی الهی، انسان عقیده دارد که در هر لحظه زیر نظر خداوند متعال است (علق، آیه ۱۴) و از سوی دیگر، باور دارد که

۱. «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ.»

۲. «فَتَأَسَّ بِنَبِيِّكَ الْأَطْيَبِ الْأَطْهَرِ فَإِنَّ فِيهِ أُسْوَةً لِمَنْ تَأَسَّى.»

با یاری خداوند، امدادها و عنایت عیان و نهان الهی در همه لحظات یار و یاور وی خواهد بود (حج، آیه ۳۸-۴۰). خالق هستی بخش در آیه ۵۳ سوره زمر^۱، ناامیدی از رحمت الهی را نکوهش نموده و در پی امیدوار کردن انسان‌هاست.

از دیرباز، روان‌شناسان نیز بر این اعتقاد بوده و هستند که امید، در سلامت روانی انسان نقش مهمی دارد و موجب معنا بخشیدن به زندگی می‌شود. روحانیون فعال در امر تبلیغ در مدارس، باید به این نکته توجه خاصی داشته باشند که بخشی از فرآیند جامعه‌پذیری فرد، در محیط مدرسه انجام می‌پذیرد و سلامت روانی دانش‌آموز، به سلامت روان جامعه کمک و افزای خواهد کرد. بنابراین، مبلغان مکلف به بیان جملات امیدوارکننده هستند و باید از بیان جملاتی که باعث ناامیدی و سرخوردگی نوجوانان و محصلان شود، اجتناب ورزند.

د. بایسته‌های ظاهری

به گواهی تاریخ، یکی از عوامل مهم موفقیت پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در تبلیغ و گسترش دین اسلام، تمیزی، خوشبویی و آراستگی ظاهر ایشان بوده است. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با ظاهری آراسته در میان مردم حاضر می‌شد و موی خود را تمیز و مرتب می‌کرد و می‌فرمود: «خداوند دوست دارد هرگاه بنده‌اش از خانه خارج می‌شود، خود را برای برادرانش بیاراید»^۲ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۶، ص ۳۰۷). قرآن کریم نیز آراستگی و بهره‌گیری از زینت‌ها را برای مسلمانان مجاز دانسته، آنها را به آراستگی فرامی‌خواند و نظر کسانی را که به غلط، آراستگی و زینت را با دین و آموزه‌های ناب آن در تضاد می‌پندارند، مردود می‌شمارد و می‌فرماید: «بگو چه کسی زینت‌های الهی را که برای بندگان خود آفریده و روزی‌های پاکیزه را حرام کرده است؟»^۳ (اعراف، آیه ۳۲).

در روایات معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام نیز بر این مهم تأکید فراوان شده است؛ به‌عنوان نمونه، در تاریخ زندگی امام حسن مجتبی عَلَيْهِ السَّلَام می‌خوانیم هنگامی که به نماز برمی‌خاست، بهترین لباس‌های خود را می‌پوشید. سؤال کردند چرا بهترین لباس خود را می‌پوشید؟ فرمود: «خداوند، زیباست و زیبایی را دوست دارد. به همین جهت، من لباس زیبا برای رازونیز با پروردگارم می‌پوشم و هم او

۱. «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ.»

۲. «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا خَرَجَ عَبْدُهُ الْمُؤْمِنُ إِلَىٰ أَخِيهِ أَنْ يَتَهَيَّأَ لَهُ وَأَنْ يَتَجَمَّلَ.»

۳. «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ.»

دستور داده است که زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد بگیرید»^۱ (بحرانی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۵۳۲). در روایاتی دیگر از پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بر رعایت بهداشت دهان و دندان (فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ج ۶، ص ۶۷۲) و استفاده از عطر (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۳۲۶) تأکید شده است.

اگر رعایت بهداشت برای عموم مردم یک فضیلت است، برای مبلغ دین الهی یک بایسته و ضرورت است. از آنجاکه شنوندگان به مبلغ نگاه می‌کنند، آراستگی ظاهر و لباس منظم و رعایت بهداشت می‌تواند در توجه و الگوگیری مخاطب وی بسیار مؤثر باشد. این مطلب در باره مبلغان روحانی مدارس نیز کاملاً صادق است. آنان باید با تأسی به آموزه‌های قرآن کریم و سنت معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، این مهم را در حدّ اعلا رعایت کنند.

نتیجه

پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و بهره‌گیری از ابزار مطالعه کتابخانه‌ای، به بررسی و تبیین بایسته‌های مبلغان روحانی مدارس از منظر آموزه‌های قرآنی و روایی پرداخته است. یافته‌های پژوهش، بیانگر آن است که:

۱. در قرآن کریم و روایات معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، تبلیغ دین در ابتدا بر عهده پیامبران و معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قرار داده شده است. از آنجایی که دین اسلام جامع‌ترین، کامل‌ترین و آخرین دین الهی است، نیاز به تبلیغ دین منحصر به زمان پیامبران و معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ نیست و بر همین اساس، در آموزه‌های اسلامی، تبلیغ دین به منظور گسترش و بسط مفاهیم دینی به عنوان یک وظیفه و تکلیف، بعد از پیامبران و معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، بر عهده افرادی تحت عنوان «مبلغ» واگذار شده است.

۲. در فرایند تبلیغ، پیام‌دهنده، پیام‌گیرنده و پیام، سه رکن اصلی محسوب می‌شوند. روحانیت به عنوان فرستندگان پیام دینی، نقشی مهم و اساسی در امر تبلیغ دارند. با توجه به اهمیت دوران نوجوانی، به عنوان یک مقطع حساس در زندگی فردی، و نهاد مدرسه به عنوان یکی از عوامل مهم در فرآیند جامعه‌پذیری فرد، اعزام مبلغان روحانی به مدارس در راستای تأمین نیازهای دینی و مشاوره‌ای دانش‌آموزان از سوی متولیان تبلیغی و با همکاری سازمان آموزش و پرورش، ضرورتی انکارناپذیر است.

۱. «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ فَاَتَجَمَّلُ لِرَبِّي وَهُوَ يَقُولُ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ.»

۳. در منابع اسلامی برای آنکه مبلغان روحانی مدارس از فرآیند تبلیغ بیشترین نتیجه را حاصل کنند، بایسته‌هایی برای آنها تجویز شده است. این بایسته‌ها در چهار محور کلی ذیل قابل شمارش است:

- بایسته‌های علمی، شامل تسلط بر علوم دینی و یادگیری علوم و مهارت‌های مرتبط با تبلیغ؛
- بایسته‌های اعتقادی و اخلاقی، شامل: اخلاص، ادب و مهربانی، شرح صدر و بردباری، تأیید گفتار مبلغ با اعمالش، انتقادپذیری و احترام به نظر مخاطب، ساده‌زیستی و قناعت؛
- بایسته‌های گفتاری، شامل: بیان مستدل و معقول، ارائه الگوهای دینی در سخنان، دادن امید به دانش‌آموزان؛
- بایسته‌های ظاهری، مانند: تمیزی، خوشبویی و آراستگی لباس.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، ۱۴۰۴ق، تحف العقول، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۴. احمدی میانجی، علی، ۱۴۲۶ق، مکاتیب الائمه علیهم السلام، قم، دار الحدیث.
۵. بحرانی، سید هاشم، ۱۳۷۴ش، البرهان فی تفسیر القرآن، قم، مؤسسه بعثت.
۶. پاینده، ابوالقاسم، ۱۳۸۲ش، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۴۱۰ق، غررالحکم ودرر الکلم، قم، دارالکتاب الاسلامی.
۸. خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۷۵ش، حوزه و روحانیت در آئینه رهنمودهای مقام معظم رهبری، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.
۹. دیلمی، حسن بن محمد، ۱۴۱۲ق، ارشاد القلوب الی الصواب، قم، الشریف الرضی.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، المفردات فی غریب القرآن، بیروت، دار الشامیة.
۱۱. روحی، البعلبکی، ۱۳۸۵ش، فرهنگ فارسی عربی الموعود، ترجمه: محمد مقدس، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۱۲. طبرسی، حسن بن فضل، ۱۴۱۲ق، مکارم الأخلاق، قم، الشریف الرضی.
۱۳. فیض کاشانی، محمد محسن، ۱۴۰۶ق، الوافی، اصفهان، کتابخانه امام امیرالمؤمنین علیه السلام.
۱۴. قرائتی، محسن، ۱۳۸۳ش، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۵. قمی، شیخ عباس، ۱۴۱۴ق، سفینه البحار، قم، اسوه.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیة.
۱۷. لیبی واسطی، علی بن محمد، ۱۳۷۶ش، عیون الحکم والمواعظ، قم، دارالحدیث.
۱۸. مجلسی، محمد بن باقر، ۱۴۰۳ق، بحار الأنوار؛ الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۱۹. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۲ش، حماسه حسینی، تهران، صدرا.
۲۰. _____، ۱۳۷۵ش، ده گفتار، تهران، جهاد سازندگی.

۲۱. موسوی خمینی، روح‌الله، ۱۳۸۹ش، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام.

۲۲. واحدی، شهرام و محمدی آریا، علیرضا، ۱۳۹۱ش، «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غرب»، فصلنامه مطالعات ملی، س ۱۳، ش ۲.

۲۳. وبگاه بیانات مقام معظم رهبری، به نشانی: <https://khamenei.ir>